

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ У ПОСТНЕКЛАСИЧНОМУ ВИМІРІ

УДК 1.16

О. А. Наумкіна

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціальних наук,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна,
olena123@gmx.com
ORCID 0000-0003-2187-4316

ПРИРОДА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ

У статті здійснена спроба прояснити природу критичного мислення та виявити його співвідношення з іншими стилями мислення. З'ясовано, що цей феномен постає як багатовимірний і складний за своєю сутністю. Критичне мислення є, насамперед, рефлексивне й самостійне, яке саморегулюється, і включає елементи нелінійного і творчого. В певному сенсі можна стверджувати про його синтетичний або інтегративний характер. Серед його основних когнітивних навичок більшість експертів називають: інтерпретацію, аналіз, оцінку, умовивід, пояснення та саморегуляцію.

***Ключові слова:** критичне мислення, сумнів, фейкові новини, когнітивні навички, рефлексивність, нелінійність.*

Постановка проблеми. Сьогодні буття людини і суспільства протікає в умовах VUCA світу. Цим терміном американські військові позначили нову реальність після завершення холодної війни. А згодом він влучно описав провідні тенденції нового світу в цілому. VUCA – це акронім англійських слів volatility (нестабільність), uncertainty (невизначеність), complexity (складність) та ambiguity (неоднозначність). Е. Гідденс зазначає з цього приводу, що «жити в епоху «пізньої сучасності» (late modernity) означає жити у світі випадковості та ризику – незмінних супутників системи, яка прагне до встановлення панування над природою і рефлексивного творення історії» [3, с. 107].

Свій «внесок» у цю нову реальність робить стрімке розповсюдження фейкової інформації, новин. Вислів fake news (хибна, часто сенсаційна, інформація, що поширюється під виглядом новин [13]) за версією одного з провідних англійських словників Collins English Dictionary став навіть словосполученням 2017 року. «Інформаційний хаос», «інформаційний дощ»,

«інформаційний розлад» – це далеко не всі неологізми, що описують той простір і стан, в якому існує сучасна людина.

Перебування в фейковому інформаційному середовищі зумовлює формування неадекватної картини світу, створює когнітивний хаос, дисонанс у свідомості людей. Це призводить до невідповідності реального буття з тим образом світу, що сформувався під потужним впливом фейків. Враховуючи обсяги інформації, яка сьогодні циркулює, і наші фізичні можливості (не говорячи вже про когнітивні можливості більшості людей) її перевірити, усвідомити, оцінити, то постає проблема екзистенційної розгубленості, втрати сенсів, аксіологічних орієнтирів, психологічного дискомфорту.

Особливо вразливою до цього є молодь, яка перебуває в інформаційному, віртуальному середовищі постійно і тільки починає самовизначатися, шукати свою траєкторію розвитку в такому складному, стрімко змінюваному, фейковому світі. Так, результати дослідження науковців Стенфорда щодо здатності молодих людей відрізнити реальні новини від фейкових, «шокували» їх: 80% студентів не виявили різниці в запропонованих новинах [14].

Більшість українців також не вміють відрізнити фейкову інформацію від правдивих новин. Такі результати соціологічного дослідження «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2019 році» оприлюднив Internews. Як показали результати тестування, лише 11% респондентів впоралися із завданням. Науковці звертають увагу, що при цьому абсолютна більшість українців впевнені у своїй здатності відрізнити у новинах правду від брехні. На це запитання 75% респондентів відповіли категоричним «так» [10].

Як протистояти цьому потужному маніпулятивному впливу? Як уникнути деструктивних наслідків інформаційного хаосу? Як зорієнтуватися в цій новій реальності?

Новий світ потребує нової людини і, в першу чергу, її свідомості. На думку багатьох науковців, одним з ефективних механізмів вирішення цієї проблеми є трансформація стилю мислення сучасної людини. Зокрема, У. Бек звертає нашу увагу на те, що «ми дійсно наближаємося до змін у суспільному устрої, які виводять нас з існуючих досі категорій, способу мислення і способів дії» [1, с. 23].

Який же стиль мислення є адекватним сучасній епосі? Нещодавно на Всесвітньому економічному форумі в Давосі були названі 10 професійних навичок, які будуть актуальними 2020 року. Другу позицію в цьому переліку посіло критичне мислення (*critical thinking*), яке в 2015 році було лише

четвертим. Відповідно, виникає соціальний запит на розвиток цього способу мислення. Тому останнім часом спостерігається тенденція (певний бум) до активних філософських, педагогічних, психологічних та інших досліджень в цій царині та імплементації їхніх результатів, насамперед, в освітній процес. Разом з тим, маємо зауважити, що існує цілий спектр пропозицій щодо необхідності переходу до нового способу мислення, окрім критичного: нелінійний, рефлексивний, синергетичний, творчий, інноваційний, продуктивний, системний тощо. Таке різноманіття викликає певну розгубленість і актуалізує потребу в уточненні природи і базових характеристик критичного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «критичне мислення» набуває широкого застосування в 50-70-і роки ХХ століття. Проте, вже за часів античності знаходимо його інтелектуальне коріння. Так, маєтику Сократа можна розглядати як спосіб формування критичного мислення. Критика Аристотелем платоновської концепції буття та мислення, скептицизм стали зародками європейського критичного умонастрою. В середні віки в працях Фоми Аквінського втілювалася традиція систематичного критичного мислення. В філософії Нового часу Ф. Бекон наголошував, що в дослідженні треба виявляти терпіння сумніватися, у Р. Декарта, критика стає системним компонентом філософської теорії. А «Критику чистого розуму» І. Канта, «Енциклопедію філософських наук» Г. Гегеля, критичний раціоналізм К. Поппера взагалі важко переоцінити у формуванні цієї традиції.

Фундатором сучасної концепції критичного мислення вважають американського філософа, психолога Дж. Д'юї. Треба віддати належне внеску представників американської прагматичної філософії та психології ХХ століття в цій сфері, оскільки американська спільнота першою відчула і почала усвідомлювати нові тенденції розвитку світу та потребу в нових способах мислення. Серед цих знаних науковців є Дж. Андерсон, Дж. Гілфорд, У. Джемс, Р. Енніс, Д. Клустер, засновник Інституту Критичного мислення М. Ліпман, Р. Пауль, М. Скрівен, Р. Солсо, А. Фішер, Д. Халперн та інші.

У роботах вітчизняних вчених можна виділити декілька напрямів вивчення критичного мислення. Філософські аспекти знаходяться в центрі уваги таких дослідників, як М. Гальченко, В. Кремень, М. Ліпін, Г. Ільїна, А. Сакун, О. Тягло, О. Федорчук. Ці дослідження репрезентують складну природу критичного мислення і, відповідно, різні підходи до виявлення його сутності.

Чимало праць українських фахівців та педагогів присвячено шляхам (технологіям, методам, засобам) розвитку критичного мислення в учнів та студентів (Л. Велитченко, Т. Воропай, Л. Києнко-Романюк, К. Костюченко, О. Пометун, Л. Терлецька, С. Терно, Г. Липкіна, С. Максименко, Л. Рибак, Н. Чернега та інші). Популяризацією та імплементацією міжнародної програми «Філософія для дітей» в Україні займаються Н. Адаменко, Ю. Кравченко, О. Горбачук-Наровецька та інші.

Мета статті полягає в проясненні природи критичного мислення та виявленні його співвідношення з іншими стилями мислення.

Виклад основного матеріалу. З оцінкою ролі критичного мислення в сучасних умовах більш-менш все зрозуміло. Загальну позицію можна сформулювати наступним чином: в основі адекватного прийняття рішень та формування ефективних стратегій управління й розвитку систем різних рівнів лежить здатність критично сприймати та самостійно оцінювати інформацію. Спробуємо з'ясувати природу критичного мислення, його базові характеристики.

Що означає «критично мислити»? У загальному значенні під критичним мисленням розуміють здатність людини ставити під сумнів інформацію, що надходить, як про зовнішній світ, так і саму себе. Сумнів можна розглядати як «особливий стан свідомості і самосвідомості, коли суб'єкт відчуває або виявляє недовіру до певного твердження, вагаючись щодо прийняття (визнання) його, оскільки оцінює це твердження як недостатньо обґрунтоване, правомірне, виправдане, необхідне, переконливе» [8, с. 615].

Це означає, що критичне мислення має включати рефлексивну діяльність, тобто обернення суб'єкта на самого себе, зокрема, його мислення. В цьому сенсі критичне мислення можна визначити як думку про думку, або «мислення про мислення», майстерність та схильність до занять із рефлексивним скептицизмом [15].

Здійснити рефлексію людина здатна за умови організації активного дисциплінованого інтелектуального процесу, який передбачає збір інформації, отриманої або породженої спостереженням, досвідом, міркуванням чи спілкуванням з іншими людьми, вміння аналізувати, синтезувати та оцінювати її. Ці операції характеризуються послідовністю, релевантністю, пошуком вагомих доказів та причин, глибиною і широтою охоплення проблеми.

Р. Енніс визначає критичне мислення як «розумне, рефлексивне мислення, яке зосереджене на вирішенні питання, у що вірити чи робити»

[там само]. Як бачимо, дослідник підкреслює поведінкові аспекти і цілі суб'єкта, тобто робиться акцент на продуктивному, прагматичному аспекті критичного мислення.

Отже, критичне мислення – це рефлексивне мислення, яке має на меті знаходження рішення щодо подолання сумніву шляхом знаходження остаточно визначеного судження та прийняття відповідного рішення.

Сумнів, про який йшлося вище, породжується відсутністю вагомих підстав для прийняття однозначної позиції. За цих умов суб'єкт починає шукати якісь альтернативні варіанти з метою отримання більш переконливої аргументації. Дослідницьке поле розширюється, залучається додаткова інформація, відкривається спектр можливих відповідей, які ґрунтуються на різних засадничих принципах та інтерпретаціях.

Характерною особливістю критичного типу мислення, зазначає С.Терно, є те, що процес міркування нестандартний, нешаблонний, відсутній готовий взірець розв'язку. А це означає, що наслідком навчання через критичне мислення виступають особистісні зміни учнів, тобто їхній розвиток: вони перебудовують свій досвід, здобувають нові знання та способи розв'язування проблемних задач. Від висловлювання простих оцінних суджень та елементарної аргументації учні переходять до опанування відповідального способу мислення – уміння здійснювати багатфакторний аналіз [9].

Можна стверджувати, що в цьому сенсі критичне мислення можна розглядати як нелінійне, яке передбачає відмову від лінійного, шаблонного мислення та орієнтацію на готовність суб'єкта до створення та сприйняття змін і нововведень.

Осмисленню проблем формування нелінійної свідомості, мислення присвячена низка праць як закордонних філософів та вчених (В. Аршинов, О. Князева, С. Курдюмов, К. Майнцер, І. Пригожин, І. Стенгерс), так і вітчизняних (Л. Горбунова, І. Добронравова, Н. Кочубей, В. Лук'янець, М. Ожеван), в яких представлені результати досить глибоких досліджень.

Нелінійне мислення характеризується когнітивною інтегративністю, темпоральністю, плюральністю, контекстуальністю. Зокрема, серед ключових характеристик нелінійного мислення О. Князева і С. Курдюмов називають, в першу чергу, «розгляд множинних можливостей майбутнього розвитку, альтернативного майбутнього, точніше альтернативних перспектив (alternative futures)» [6, с. 112–113]. Річард Стюарт говорить про відкритість до інших перспектив як вихідну навичку критичного мислення, а також, про вміння складного розуміння систем: без розуміння контексту, в

якому знаходяться рішення, неможливо сформулювати вплив та наслідки наших рішень [18]. А П. Саух стверджує, що значеннєвим ядром нового світорозуміння в сучасній науці стає нелінійне мислення, яке насамперед означає відмову мислити про все існуюче згідно з логікою прямої [7, с. 4]. Отже, у свідомості сучасної людини необхідно затвердити мінливість, багатоваріантність як найважливіші атрибути мислення.

Чи має якесь відношення критичне мислення до творчого? Д.Клустер вважає, що до творчого мислення визначення «критичне» не підходить. Його аргументація така: критичне мислення не має бути абсолютно оригінальним: ми маємо право прийняти ідею або переконання іншої людини як свої власні. Нам навіть приємно погоджуватися з чужою думкою – це немов підтверджує нашу правоту. Критично мисляча людина не так уже й рідко розділяє чийсь точку зору [4].

А якщо ми не приймаємо, не погоджуємося з вже існуючою думкою і створюємо нову, оригінальну? В цьому випадку має місце момент креативності. Тому ми частково приймаємо позицію Д. Клустера.

Ми виходимо з того, що, певною мірою, критичне мислення може включати творчий елемент. Творче чи інноваційне мислення – це такий тип мислення, який призводить до нових поглядів, нових підходів, абсолютно нових способів розуміння, осмислення речей.

Д. Халперн у своїй книзі «Психологія критичного мислення» цілу главу присвячує творчому характеру критичного мислення. «Творчість – це безліч процесів, які слід розглядати в єдиному контексті. Один або декілька з цих процесів привносять новизну в звичні дії – в тому числі і при виявленні та формулюванні завдання, виробленні та оцінці всіляких рішень [11, с. 337].

Зазвичай, продукти творчої думки включають очевидні речі, такі як музика, танець, література, живопис, архітектура, дизайн, винаходи та технічні нововведення. Але є і не настільки очевидні продукти творчої діяльності, як, наприклад, способи поставити питання під неочікуваним кутом зору, що розширюють спектр можливих рішень, або способи осмислення стосунків, які кидають виклик припущенням і спонукають бачити світ по-різному і по-новому. Таким чином, можемо говорити і про творчу складову критичного мислення.

Як зауважують автори монографії «Критичне мислення: освіта, творчість, цінності», критичне мислення неможливо відділити від творчого, оскільки психологічно критичне мислення з'являється як прагнення до творчого пошуку, нестандартного розв'язання проблем. Варто лише розпочати аналізувати проблему, як одразу виникатимуть гіпотези,

здійснюватиметься пошук альтернативних способів розв'язання складних завдань [5, с. 131].

Важливим критерієм критичного мислення є самостійність. На перший погляд, це твердження виглядає дещо дивним: а хто може мислити, окрім самої людини? Свого часу Гегель визначав твердження про самостійність мислення як плеоназм (надлишковість засобів, що використовуються для передачі лексичного чи граматичного змісту висловлювання), адже ніхто не може мислити за іншого, мислити можна тільки самостійно [2, с. 120].

Рефлексія передбачає мисленнєвий процес, який спрямований на самосвідомість, самопізнання, самоаналіз, самооцінку. Суб'єкт робить предметом своєї уваги зміст, функції власної свідомості. Щоб забезпечити самостійність критичного мислення людина має сама цілеспрямовано організовувати, регулювати цей процес, вносити відповідні корективи. Звідси, можна вивести ще одну характеристику критичного мислення, яку М.Ліпман назвав «self-correcting» (критична мислення є самокорегуючим) [17]. Фактично самостійність мислення неможлива без самоорганізації індивіда, і в цьому сенсі можна говорити про самовдосконалення критичного мислення. «Критичне мислення – це такий спосіб мислення – про будь-який предмет, зміст чи проблему –, коли мислитель покращує якість свого мислення, вміло аналізуючи, оцінюючи та реконструюючи його [16].

Д.Клустер так пояснює самостійність критичного мислення (до речі, дослідник самостійність називає першим критерієм критичного мислення) [4]: коли заняття будується на принципах критичного мислення, кожен формулює свої ідеї, оцінки і переконання незалежно від інших. Ніхто не може думати критично за нас, ми робимо це виключно для самих себе. Отже, мислення може бути критичним тільки тоді, коли воно носить індивідуальний характер. Учні повинні мати достатньо волі, щоб думати власною головою і самостійно вирішувати навіть найскладніші питання.

В ситуаціях, коли людина відмовляється від самостійного мислення, відкривається широкий простір для її потрапляння під вплив інших суб'єктів, «помічників» з метою здійснення «опіки». В такий спосіб людина стає об'єктом різного штибу маніпуляцій. Як не згадати відомі слова І.Канта: май мужність користуватися власним розумом!

Таким чином, ми виявили лише деякі атрибутивні характеристики критичного мислення. Зрозуміло, що цей феномен постає як багатовимірний і складний за своєю природою. В певному сенсі можна стверджувати про його синтетичний або інтегративний характер.

Тому не випадково після проведеного масштабного дослідження фахівці американської філософської асоціації у «Звіті про експертний консенсус для цілей освітнього аналізу, оцінки та навчання» дійшли такого висновку щодо дефініції критичного мислення: «Ми розуміємо критичне мислення як цілеспрямоване судження, яке саморегулюється і призводить до інтерпретації, аналізу, оцінки та умовиводу, а також пояснення доказових, концептуальних, методологічних, критеріологічних чи контекстуальних міркувань, на яких ґрунтується це судження» [12].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Результати нашого дослідження природи критичного мислення свідчать про відсутність чіткої дефініції цього поняття, її «розмитість». Існують різні критеріологічні підходи до його визначення, наявна абсолютизація тих чи інших його аспектів, що, звичайно, ускладнює розуміння сутності критичного мислення, його базових характеристик, і, відповідно, напрацювання ефективних методів та засобів його розвитку.

Критичне мислення постає як багатовимірний і складний за своєю сутністю феномен. У загальному значенні його розуміють як здатність людини ставити під сумнів інформацію, що надходить, як про зовнішній світ, так і саму себе. Воно є, насамперед, рефлексивним, яке має на меті знаходження рішення щодо подолання сумніву шляхом знаходження остаточно визначеного судження та прийняття відповідного рішення. Критичне мислення може включати й елементи нелінійного, що передбачає відмову від лінійного, шаблонного мислення та орієнтацію на готовність суб'єкта до творення і сприйняття змін. Здатність суб'єкта поставити питання під неочікуваним кутом зору, що розширює спектр можливих рішень, або способи осмислення стосунків, які кидають виклик припущенням і спонукають бачити світ по-різному, по-новому дає підстави стверджувати про наявність творчої складової критичного мислення. Цей стиль мислення характеризується самостійністю, що дозволяє людині самокорегувати цей процес, а отже, елементи самоорганізації також входять до структури критичного мислення.

Серед його основних когнітивних навичок більшість експертів називають: інтерпретацію, аналіз, оцінку, умовивід, пояснення та саморегуляцію.

Нам видається, що перспективи подальших розвідок у цій царині пов'язані з поглибленням розуміння сутності критичного мислення, виявленням його провідних критеріїв. Якщо ми не маємо чітких знань про його природу, базові характеристики, то як можна ефективно розвивати його в людині?

Список використаних джерел

1. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. М. : Прогресс-Традиция, 2000. 384 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук; перевод с нем. Т. 1. Наука логики. М. : Мысль, 1974. 452 с.
3. Гидденс Э. Судьба, риск и безопасность. THESIS. 1994. Вып. 5. С. 107–134.
4. Клустер Дэвид. Что такое критическое мышление. URL: <https://ru.calameo.com/read/003049750748c4cf31509>
5. Критичне мислення: освіта, творчість, цінності: монографія / За заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. 299 с.
6. Курдюмов С. П., Князева Е. Н. Структуры будущего: синергетика как методологическая основа футурологии. *Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве*. М. : Прогресс-Традиция, 2002. С. 109–125.
7. Саух П. Експлікативні зміни освітньої парадигми у контексті трансформації науки. *Шлях освіти*. 2007. №1. С. 2–7.
8. Свириденко В. Сумнів. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори); І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ : Абрис, 2002. 742 с.
9. Терно С. Світ критичного мислення: образ та мімікрія. URL: http://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/Statti_z2012/CTWorld.pdf с.31
10. Українці провалили тест на розпізнавання фейків у ЗМІ – результати дослідження. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/ukraintsi-provalyly-test-na-rozpoznavannia-feikiv-u-zmi-rezultaty-doslidzhennia-201465.html>
11. Халперн Д. Психология критического мышления. СПб. : Питер, 2000. 512 с.
12. American Philosophical Association, Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. «The Delphi Report», Committee on Pre-College Philosophy. URL: <http://www.qcc.cuny.edu/SocialSciences/ppacorino/CT-Expert-Report.pdf>
13. Fake news. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/fake-news>
14. McDonald F. Bad News: 80% of Students Can't Tell The Difference Between Real And Fake News. URL: <https://www.sciencealert.com/bad-news-study-finds-80-of-students-can-t-tell-the-difference-between-real-and-fake-news>
15. Nieto Ana M. and Saiz Carlos. University of Salamanca, Spain. Critical Thinking: A Question of Aptitude and Attitude? URL: <http://www.pensamiento-critico.com/archivos/criticalthinkingattitude.pdf>
16. Our Concept and Definition of Critical Thinking. URL: <https://www.criticalthinking.org/pages/our-conception-of-critical-thinking/411>
17. Lipman Matthew. Critical Thinking – What Can It Be? URL: http://www.ascd.org/ASCD/pdf/journals/ed_lead/el_198809_lipman.pdf
18. Stewart Richard. Fake News and the Value of Critical Thinking. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/fake-news-value-critical-thinking-richard-stewart>

References

1. Bek, U., 2000. *Obshchestvo riska. Na puti k drugomu modernu*. M. : Progress-Traditsiya.
2. Gegel', G.V.F., 1974. *Entsiklopediya filosofskikh nauk*; perevod s nem. T. 1. Nauka logiki. M. : Mysl'.
3. Giddens, E., 1994. Sud'ba, risk i bezopasnost'. *THESIS*, issue 5, pp. 107–134.
4. Kluster Devid. Chto takoye kriticheskoye myshleniye. Available at: <<https://ru.calameo.com/read/003049750748c4cf31509>>
5. Kremen, V.H., ed., 2017. *Krytychne myslennya: osvita, tvorchist', tsinnosti: monohrafiya*. Kyiv : Instytut obdarovanoyi dytyny NAPN Ukrayiny.
6. Kurdyumov, S.P., Knyazeva, Ye.N., 2002. Struktury budushchego: sinergetika kak metodologicheskaya osnova futurologii. *Sinergeticheskaya paradigma. Nelineynoye myshleniye v nauke i iskusstve*. M. : Progress-Traditsiya, pp. 109–125.
7. Saukh, P., 2007. Eksplikatyvni zminy osvitynoyi paradyhmy u konteksti transformatsiyi nauky. *Shlyakh osvity*, no. 1, pp. 2–7.
8. Svyrydenko, V., 2002. Sumniv. Filosofs'kyy entsyklopedychnyy slovnyk / V.I. Shynkaruk (holova redkolehiyi) ta in. ; L.V. Ozadovs'ka, N.P. Polishchuk, ed; I.O. Pokarzhevs'ka (khudozhnye oformlennya). Kyiv : Abrys.
9. Terno, S. Svit krytychnoho myslennya: obraz ta mimikriya. Available at: <http://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/Statti_z2012/CTWorld.pdf s.31>
10. Ukrayintsi provalyly test na rozpiznavannya feykiv u ZMI – rezul'taty doslidzhennya. Available at: <<https://www.5.ua/suspilstvo/ukrainsi-provalyly-test-na-rozpiznavannia-feikiv-u-zmi-rezultaty-doslidzhennia-201465.html>>
11. Khalpern, D. 2000. *Psikhologiya kriticheskogo myshleniya*. SPb.: Piter.
12. American Philosophical Association, Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. «The Delphi Report», Committee on Pre-College Philosophy. Available at: <<http://www.qcc.cuny.edu/SocialSciences/ppecorino/CT-Expert-Report.pdf>>
13. Fake news. Available at: <<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/fake-news>>
14. McDonald F. Bad News: 80% of Students Can't Tell The Difference Between Real And Fake News. Available at: <<https://www.sciencealert.com/bad-news-study-finds-80-of-students-can-t-tell-the-difference-between-real-and-fake-news>>
15. Nieto Ana M. and Saiz Carlos. University of Salamanca, Spain. Critical Thinking: A Question of Aptitude and Attitude? Available at: <<http://www.pensamiento-critico.com/archivos/criticalthinkingattitude.pdf>>
16. Our Concept and Definition of Critical Thinking. Available at: <<https://www.criticalthinking.org/pages/our-conception-of-critical-thinking/411>>
17. Lipman Matthew. Critical Thinking – What Can It Be? Available at: <http://www.ascd.org/ASCD/pdf/journals/ed_lead/el_198809_lipman.pdf>
18. Stewart Richard. Fake News and the Value of Critical Thinking. Available at: <<https://www.linkedin.com/pulse/fake-news-value-critical-thinking-richard-stewart>>

АННОТАЦИЯ

Е. А. Наумкина. Природа критического мышления: проблема определения.

В статье предпринята попытка прояснить природу критического мышления и выявить его соотношение с другими стилями мышления. Выявлено, что этот феномен является многомерным и сложным по своей сущности. Критическое мышление является, прежде всего, рефлексивным и самостоятельным, саморегулирующимся и включает элементы нелинейного и творческого мышления. В определенном смысле можно говорить о его синтетическом или интегративном характере. Среди его основных когнитивных навыков большинство экспертов называют: интерпретацию, анализ, оценку, умозаключение, объяснение и саморегуляцию.

Ключевые слова: критическое мышление, сомнение, фейковые новости, когнитивные навыки, рефлексивность, нелинейность.

SUMMARY

O. A. Naumkina. The Nature of Critical Thinking: the Problem of Determining

The rapid spread of fake information, news leads to the inconsistency of the real being with the way of the world, formed in the mind of man under the powerful influence of fakes. As a consequence we are faced with the problem of existential confusion, loss of senses, axiological guidelines, psychological discomfort. One of the effective mechanisms for solving this problem is the transformation of the thinking style of modern man. According to many experts this is critical thinking.

The article attempts to clarify the nature of critical thinking and to identify its relationship with other styles of thinking. Generally speaking, critical thinking means the ability of a person to question the information coming in both about the outside world and himself.

It is revealed that this phenomenon appears to be multidimensional and complex in nature. Critical thinking is, first and foremost, a reflexive one that seeks to find a solution to overcome doubt by finding a definite judgment and making a decision. It may also include elements of the non-linear, which implies the rejection of linear, pattern-based thinking and an orientation to the subject's willingness to create and perceive change. The subject's ability to ask questions from an unexpected perspective that expands the range of possible solutions or ways of thinking about relationships that challenge assumptions and induce to see the world differently and in a new way, suggests that there is a creative component to critical thinking. This style of thinking is characterized by autonomy, which allows a person to self-correct this process, and therefore, elements of self-organization are also included in the structure of critical thinking.

Thus, critical thinking can be regarded as a synthetic or integrative phenomenon and its basic cognitive skills include interpretation, analysis, assessment, reasoning, explanation and self-regulation.

Key words: critical thinking, doubt, fake news, cognitive skills, reflexivity, non-linearity.